

שבת בשבתו

פרשת מקץ - חנוכה
תשע"ד
 כ"ז בכסלו 2013/11/30
השנה השלושים

עלון תורני לכבוד שבת קודש

קבלת שבת

עת צרה היא ליעקב וממנה יושע

הרב מרדכי גריבין ראש ישיבת יבנה

עצמה, משם תבוא הישועה.

"כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך". דרשו חז"ל: ממכות שאני מכה אותך, מהן אני מרפא אותך. צא ולמד ממרה, שהורה למשה דבר מר, והשליך למים ונמתקו המים, שנאמר: 'זיורו ה' עין וישלך אל המים, וימתקו המים'. כלומר, דווקא העץ המר הוא הממתיק. וכך "ממכותיך ארפאך" - המכה עצמה תשמש רטיה.

משום כך מספרת הגמרא שכשראה ר"ע שועל יוצא מבית קודשי הקודשים, שחק, בניגוד לחבריו שבכו. והסביר להם ר"ע, שדווקא מהצרה הכי קשה, יוצאת בסוף הגאולה, וכדברי המהר"ל שההוי-ה החדשה באה רק אחר ההעדר.

זהו שאמר יוסף לאחיו: "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה, כי למחיה שלחני אלקים לפניכם". "וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה".

יוסף היה בצרה גדולה, והנה עתה נתווספו לו שנתיים על הזמן הקצוב לו, והיה בגדר של "נפלה לא תוסיף לנפול עוד", ומזה צמחה הישועה. זהו שדרשו חז"ל "בכל עצב יהיה מותר", שכשהעצב מגיע לשיאו, אז יבוא היתרון הגדול.

הקב"ה הוא בעל מלחמות, ובמלחמה הוא זורע צדקות, ומתוך כך - אור חדש על ציון תאיר.

"ויהי מקץ שנתיים ימים" - הה"ד "בכל עצב יהיה מותר" (מד"ר). יש שפירושו, שמכל דבר עצב ומכל צרה שבאה על האדם, יצפה לאיזה יתרון.

מדת הבטחון היא מדתו של יוסף. "אשרי הגבר אשר שם מבטחו בה" - זה יוסף (מד"ר). עומק הבטחון אינו רק צפייה לישועה, אלא שמתוך הצרה תצא רווחה, וכשמגיעים לעומק הצרה, הרי היא עצמה תחילת הישועה.

חסידים אומרים שכל פרשת התוכחה בתגלה בסופו של דבר כברכה. "והגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה, ואתה תרד מטה מטה". ואף זו נחמה לישראל, שכמו הגלגל, שכאשר הנקודה התחתונה שבו מגיעה למטה, מיד היא מתהפכת ומתחילה לעלות. דווקא כשמגיעה למטה זו הערובה שמיד תתחיל לעלות.

הגרעין הנטמן במעמקי האדמה, מצפה לרגע הריקבון והכיליון, ורק אז מתחיל להצמיח את הנטיעה החדשה. האפרוח מתחיל להתרקם בביצה רק לאחר שהביצה מסרחת, וכך ישראל, כשהם יורדים, הם אמנם יורדים עד לעפר, אך דווקא אז הם מתחילים לעלות.

"נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל". במערבא מפרשי לה הכי: נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. כאשר תגיע בתולת ישראל למצב שבו לא תוכל ליפול עוד, אז תקום.

"עת צרה היא ליעקב וממנה יושע". אין הכוונה רק שאנ"פ שיש צרה, מ"מ בטוחים אנו שניושע ממנה, אלא שממנה, מהצרה

עמ' 3
 עמ' 8

מדוע לא הצליחו הרטומי מצרים לפענח את חלומו של פרעה?
הרב עמיחי גורדין בקריאה: אל תעקרו נטוע!

זווית נשית

מנהיגים של אז והיום

ללימודים, לבילויי פנאי, ולא יודעים שבאותם רגעים אנחנו אולי תחת איום.

היום מנסים להעיר אותנו ולהזהיר על הסכנה מול איראן וסוריה, ומול הסכסוך עם הפלשתינאים, זיהום האוויר, הקרינה מהטלפונים הסלולריים, החקלאות עם הריסוסים, האנטישמיות בעולם, ומה לא? אבל אף אחד מאלה, וגם לא כולם ביחד, מצמיחים בתוכנו מנהיגי מופת שיסחפו אותנו להציל את עצמנו מהכליה שבאה (או הבאנו) עלינו. כי זה כבר לא מתאים לתקופה שלנו.

”ההיסטוריה שלנו רצופה מנהיגים משכמם ומעלה, שהחזרה הטקסטית על מורשתם בכל שנה מחנכת אותנו לשאוף קדימה ולמעלה”

חג החנוכה ופרשת מקץ הם הזדמנויות נהדרות להדגמת המנהיגות הראויה לעם ישראל. יוסף, שאופיו ונסיבות חייו הייחודיות בקרב משפחתו, קנו לו את שנאת אחיו, הופך בעזרת ה' את אסונו להזדמנות של חייו, קונה את עולמו בבית האסורים עד שמגיע מעלה לראש הפירמידה במצרים, ושם מציל את ממלכת פרעה, את משפחתו ואת עמו.

גם בית חשמונאי וסיפורי המכבים, לצד סיפורי המסורת שלנו כסיפור חנה ושבעת בניה, מעלים על נס את הגבורה היהודית

ואת המנהיגות ההרואית של עם ישראל לדורותיו. ההיסטוריה שלנו רצופה מנהיגים משכמם ומעלה, שהחזרה הטקסטית על מורשתם בכל שנה מחנכת אותנו לשאוף קדימה ולמעלה, לנסות ללמוד מהם ולהיות כמותם.

כשהרהרתי בדברי ימי המנהיגים של עמנו, ניסיתי לחשוב מי הוא הגיבור שלנו היום, שדמותו האגדית תוכל לשרוד מסורת של מאות ואלפי שנים, כמו דמויות המנהיגים ההם? את הבצורת של אז ניתן אולי להקביל למשברים הכלכליים של היום, אולם מצילי הכלכלה הישראלית או העולמית לא ייכנסו לספר דברי הימים של ההיסטוריה כדמויות מופת הגדולות מזמנן. את ניסיון היוונים למחוק את העם היהודי ומורשתו אנו חווים מאז ועד היום בווריאציות כאלו ואחרות, אך אני מתקשה למצוא מיהו ומהי דמותו של יהודה המכבי המקבילה לימינו, שתציל אותנו מכליה.

כנראה שהקושי למצוא את דמויות המופת בימינו הוא בעצם הקושי לדעת מהם בדיוק אותם המשברים הקשים שפתרונם יציל את קיומנו הפיסי והרוחני היום. כי אנחנו חיים בעולם שהסכנות בו חמקמקות יותר, לא ברורות, מעורפלות. כאשרת חינוך אני חושבת לעיתים שזהו עולם מסוכן יותר, משום שאנחנו חיים עם מודעות מעטה מאוד לסכנות הרובצות לפתחנו. אנחנו ממשיכים בחיינו כרגיל, הולכים לעבודה,

אבל בני אדם אנחנו, והצימאון למנהיגות ולדמויות כריזמטיות סוחפות חקוק בגנים שלנו, ואז חדשות לבקרים אנחנו מצמיחים לעצמנו אלילים זוהרים, בדמויות של זמרים, שחקנים, פוליטיקאים, אנשי דת, רוח או תרבות כאלו ואחרים. חלקנו נוהים אחריהם כמעט תוך ביטול עצמי, באש ובמים, ומוכנים לשמוע את כל הגיגיהם ורעיונותיהם, בלי ביקורת ובלי מחשבה. ואז לעיתים לפתע אנחנו מגלים שלא נזהרנו, שהאיש עליו סמכנו בעיניים עצומות הוא בעצם בן-אנוש, והוא שגה במקרה הטוב, ובמקרים רעים גם פגע פגיעה אנושה בחיים של אחרים. אנחנו מגלים שהאדם שאחריו הלכנו בהערצה אולי ייחבק בספרי ההיסטוריה, אבל כמשיח שקר, ולא כמנהיג אמת. כי אין כיום אדם בעולם שיכול להחליף את מנהיגי העבר שלנו, כמו שכבר הסבירו לנו חז"ל כשאמרו שמאז חורבן בית המקדש ניתנה הנבואה לשוטים.

אז אולי בימים אלו, בהם עוד דמות נערצת מתגלה כדמות פוגענית בלתי מוסרית, שהפרסום והתהילה עלו לה לראש, נתחיל להבין שאחת הסכנות הכי קשות עלינו היום היא הנהיה וההערצה העיוורת, החיפוש אחר דמויות שיחיו בשבילנו את החיים ויורו לנו מה לחשוב וכיצד לפעול. אולי בחנוכה הזה נמצא את המנהיגות של יהודה המכבי ושל יוסף הצדיק בתוך עצמנו ולעצמנו, ונפסיק לנהות אחר אלי השקר!?

חנוך לנער

מותר גם להתייעץ

ואין פותר אותם

פרשת השבוע פותחת בסיפור חלום פרעה. ניכר כי פרעה מתייחס בכובד ראש אל החלומות שלו, אך התשובות של חרטומיו נדמות כחובבניות משהו. הלא, אם החלום מראה אלוקים, והחלום אחד הוא, פשרו ברור ממבט ראשון: הרעב בולע את השבע, ומכאן קצרה הדרך לפתרון בנוסח פתרונו של יוסף. החרטומים לעומת זאת, נותנים הסברים מפותלים הנראים בהשקפה ראשונה כרחוקים מן ההסבר הפשוט, ואכן אין דבריהם נשמעים לפרעה (כדברי ר' יהושע מסכנין במדרש, היו

משמיעים לפרעה פתרונות, אך הללו לא השקיטו את רוחו). ניתן להסביר כי החרטומים לא העלו על דעתם, כי ארץ מצרים, הנשענת על מקור מים איתן, תסבול חרפת רעב לאורך זמן. וכבר בימי אברהם ויצחק ראינו כי כאשר היה רעב בארץ כנען, ירדו הכל למצרים בכדי לשבור לחם. אך אם אכן קיים קושי הגיוני בפתרון זה, מדוע מתקבל הוא בקלות על דעת פרעה ועל דעת עבדיו כולם? (יש לזכור כי פרעה לא חלם גם את פתרון החלום כפי שהיה אצל שר המשקים ושר האופים).

ותפעם רוחו

מכאן ניתן להניח כי הפתרון הנכון קיים כבר בלב פרעה ובלב חרטומיו, וסיבה אחרת מדחיקה אותו מן התודעה. על פי רוב, אנו מתכששים לאמת, כשאין לנו כלים להכיל אותה. מכיוון שרעב קשה מחרב, וטובים חללי המלחמה מחללי רעב, בהשקפה ראשונית הבעיה גדולה מיכולת הפתרון. הפחד משבע שנים רצופות של רעב, מטה גם את דעתם של חרטומי מצרים והם בוחרים בכיוונים הנוחים להם, בו אין הרע בולע את הטוב, אלא רק מאזן אותו ("שבע מלכויות אתה מכבש... שבע אפרכיות מורדות בך").

כבר אמר הרבי מקוצק כי "אין עקום מאמירה ישירה" ומטפלים רבים מודעים לעובדה שהאמת, אמת הבניין, אשר צריך לבנות על פיה, רב כוחה גם להבריח את המנסה להתקרב. ולכן מטפל מנוסה יבחר לחשוף

דברים בהדרגה, או לחכות עם התובנות עד שיגבש דרכי התמודדות עבור המטופל. יוסף כבר נכוה

קשות מאמירת דברים בלא כחל ושרק ולמד על בשרו כי גם מלך צריך להימלך בדעתו, ולכן מיד עם פענוח הצפונות, הוא מציב מודל להתמודדות. כוחו של הרע בבהלה שהוא זורע, כוחו של הטוב מופיע בעיקר

באמצעות התכנון מראש. כעת יכולה מצרים להסכין עם העובדה שהרעב בא יבוא, כי עתה קיימת תכנית פעולה.

מטפל מנוסה יבחר לחשוף דברים בהדרגה, או לחכות עם התובנות עד

שיגבש דרכי התמודדות עבור המטופל

צפנת פענח

טעותם של חרטומי מצרים

מתגלה לא מעט בחייה של המשפחה הממוצעת. לכל בית יש התמודדות או קונפליקט איתם הוא מתקשה מעט יותר מהרגיל. לפעמים, הבית יבחר לפעול מן הסוף אל ההתחלה. היינו, במקום להכיר בבעיה כמות שהיא, הוא ינסח את הבעיה באופן שתתאים לכלי הפעולה אשר מצויים ברשותו. זיוף זה, שלעיתים הוא קל, עלול להוביל לכך שהכלי הנ"ל לא יפעל גם כאשר משתמשים בו במקום הנכון, ולכן, במקרה הצורך, חשוב ללכת לקבל ייעוץ מקצועי. כאשר אדם בעל ידע וניסיון מוצא בנו את הצדדים החזקים, ומתווה דרך פעולה, הוא משנה את כל האקלים הפנימי ומאפשר לנו להסתכל לבעיה בעיניים. מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א נוהג לומר כי אחד הדברים היחידים בהם הוא מעדיף את ארה"ב על פני ארה"ק, הוא בעובדה ששם מי שיכול להרשות לעצמו, נועץ בפסיכולוג באופן קבוע, בעוד כאן הולכים להיוועץ רק כאשר מגיעים למצב של חוסר אוניס.

הערה לסיום: בעוד יוסף הצדיק קושר עצמו בצער מצרים, ורואה עצמו כשותף לבעיה, ולא כיועץ מרחוק, הגישה אצל מטפלים רבים מפרידה בין המקצועיות לבין הקשר האישי. בחסידות הגישה היא הפוכה, ומדגישה את חשיבות הקשר בין היועץ למבקש, ולכן מומלץ למצוא יועץ יר"ש.

לתגובות והארות:
eyfy156@gmail.com

משפחת ישראל

הזלילה

נתנאל סוספר:

"ילדים, אל תשכחו שמחר נוסעים למסיבת הליבויות של סבא וסבתא!" הכריזה אמא. נו, הרי זה מובן מאליו. וכי אפשר לשכוח את המסיבה הזאת? מדי שנה בשנה מתאספת כל המשפחה המורחבת אצל

סבא וסבתא באחד מלילות החנוכה למסיבת חנוכה משפחתית. במסיבה יש משחקים, שירים, כיבוד מגוון, אבל העיקר זה – הליבויות! אין כמו הליבויות של סבתא שלי! כדי לספק את הביקוש הרב, עומדת סבתא שעות שעות ארוכות ומטגנת הררים הררים של ליבויות, וכל הילדים והנכדים זוללים מהם בכל פה. נכון שזה לא הכיבוד היחיד אבל שום דבר לא ישתווה לליבויות המיוחדות...

זמן מה לאחר הדלקת הנרות נסענו לבית סבא וסבתא. לא עברו דקות אחדות מאז שהגענו, וכבר ראיתי את יהודה עם צלחת ועליה ערימה של לפחות עשר ליבויות. "מה אתה מתנפל? תשאיר משהו לאחרים!"

חשבת לעצמי, ותקעתי בו מבט כועס. יהודה קלט את המבט, התבייש קצת, והחזיר לביבה אחת או שתיים לקערה. איזה זללן!

אני לעומת זאת נהגתי ביתר נימוס, ולקחתי לי רק שתי ליבויות. הליבויות היו מצוינות, כרגיל, אז אכלתי אותן בביס אחד, ותוך שתי שניות שתיהן נאכלו. כעבור דקה או שתיים ניגשתי לשולחן ולקחתי לי עוד שתי ליבויות, וגם הן נעלמו בערך באותה מהירות. אחרי הארבע האלה באה עוד אחת, ורק עוד אחת... בפעם הבאה הרגשתי שבכל זאת זה קצת טיפשי לקחת כל פעם רק לביבה אחת, אז לקחתי ארבע בבת אחת (אבל לפחות לא הגזמתי כמו יהודה שאכל עשר ליבויות!), וכך גם בפעם שאחריה...

אי אפשר היה לספור כמה ליבויות אכלתי. זה מוזר, כי אני לקחתי כל פעם רק קצת, אבל האמת שיכול להיות שבסופו של דבר אפילו עברתי את הכמות שיהודה הזללן לקח!

בינתיים האחרים היו עסוקים בשירה, בפתרון חידות ובשעשועונים. גם אני השתתפתי בכל זה, אבל כל הזמן הסתובבתי סביב השולחן, ואודה

על האמת – הייתי יותר עסוק באכילה מאשר במשחקים ובשאר התוכנית...

אוף! התחלתי להרגיש בחילה! מעניין שדווקא בערב חגיגי כזה החליטה לתקוף אותי בחילה. אולי זה קשור להצטננות הקלה שממנה סבלתי בימים האחרונים? אולי לריח הפרות שהרוח הביאה איתה מהמושב הסמוך? מה אתם אומרים?

החלטתי לנסות להעביר את הרגשת הבחילה בעזרת לביבה נוספת. היא לא הצליחה לעזור אז ניסיתי לרחוס לביטני עוד כמה ליבויות, בתקווה שהן כן יעזרו לי וירגיעו את הבטן הכואבת. למרביית הפלא גם זה לא עזר.

ואז זה הגיע. הבחילה התגברה מאוד, ולפתע הרגשתי את הבטן כאילו היא מתפוצצת. רצתי מהר לשירותים, ואז הקאתי בבת אחת את כל מה שאכלתי בשעתיים האחרונות. וזה היה הרבה! והבטן, אוי הבטן! ההקאה בהחלט הקלה את ההרגשה שלי, אבל כאב הבטן עדיין לא עזב. פרשתי למיטה צדדית ונשכבתי עליה, כשאני מתפתל ואוחז בבטני, ומנסה להקל מעט את כאבי.

ואז נכנס סבא לחדר, והתיישב לידי. הוא פתח את ספר התנ"ך שהחזיק בידו, דפדף עד שמצא את ספר משלי, והקריא מתוכו פסוק בהטעמה מיוחדת: "דָּבַשׁ מִצְאָתָּ? אֲכַל דֶּיֶךְ, פֶּן תִּשְׁכַּעְנוּ, וְהִקְאֵתוּ!" והסביר: "שלמה המלך, מחבר ספר משלי, אומר לנו כאן דבר גדול. אם מצאת משהו טעים, למשל דבש, אתה יכול לאכול ממנו. זה בסדר לאכול דברים טעימים – אבל בתנאי שזה יהיה בכמות רגילה, נורמלית, אבל אם תאכל יותר מדי ותשביע את עצמך בצורה מוגזמת, או אז תסבול, ותקיא את הכל..."

ויותר לא היה צריך להוסיף דבר...

ועכשיו הספר! בשעה טובה בע"ה
סיפורי משפחת ישראל הופכים לספר.

להזמנות 054-6340121

סיפורי משפחת ישראל מבוססים על תופעות וסיפורים אמיתיים לתגובות והצעות לסיפורים:
yikhat@gmail.com

משו"ת בארץ

שמיעה בקול גדולי הדור

שאלה: האם דיני "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך", "לא תסור" והלכות זקן ממרה מיוחדים לסנהדרין או שהם חלים ביחס לגדול הדור?

תשובה:

כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְבַר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נִגְעַ לְנִגְעַ דְּבָרֵי רִיבַת בְּשַׁעְרֵיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל הַכְּהֵנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמִּקְוֶה הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִירֹד: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִירֹד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יְמִין וְשְׂמָאל:

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשִׁרְתָּ שָׁם אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל. (דברים יז, ח-יב)

המראה שאינה בלשכת הגזית

באופן פשוט הפרשה הזו מדברת דווקא על בית הדין הגדול שיושב ב"מקום אשר יבחר ה'". ואכן בבבביתא שמביאה הגמרא במסכת סנהדרין (יד, ב) מפורש שדין זקן ממרה לא נאמר אלא ביחס לבית דין הגדול היושב בעזרה:

תא שמע: מצאן אבית פגי והמרה עליהן, יכול תהא המראתו המראה – תלמוד לומר 'וקמת ועלית אל המקום' מלמד שהמקום גורם.

תוספות על אתר ביארו שבניגוד לדינים אחרים שבהם נאמר "מקום", והדין חל בכל ירושלים, בנוגע לזקן ממרה המקום היחיד של סנהדרין הוא בלשכת הגזית. אולם בספרי ובירושלמי בסנהדרין שנינו: "ובאת', לרבות בית דין שביבנה", ולכאורה יש כאן הרחבה של הדין. אולם רבנו הלל בפרושו לספרי, מבאר שההרחבה הזו היא לגבי "לא תסור" (שגם הוא חל רק בבית הדין הגדול) ולא לגבי זקן ממרה, וכן בעוד אחרונים.

תוקף איסור 'לא תסור'

הרמב"ם, כדרכו, פסק על פי הבבלי שגם דין "לא תסור" נאמר רק בבית דין הגדול שבלשכת הגזית. במניין המצוות בתחילת הלכות ממרים כותב הרמב"ם: "לעשות על פי התורה שאמרו לנו בית דין הגדול שלא לסור מדבריהם", ובתחילת הלכות ממרים מצמצם הרמב"ם את דין לא תסור רק לבית דין הגדול שבלשכת הגזית: "בית דין הגדול שבירושלים... ועליהן הבטיחה תורה שנאמר 'על פי התורה אשר יורוך', זו

מצות עשה... כל מי שאינו עושה כהוראתו עובר בלא תעשה שנאמר 'לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל'...". אמנם העיר המנחת חינוך (תצו) שבספר המצוות הרמב"ם אינו מצמצם כך את הדין.

גם הרמב"ן (בפירושו לתורה) מצמצם את הדינים הנ"ל רק לבית דין הגדול בלשכת הגזית: "...שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר...". בהשגות לספר המצוות של הרמב"ם (עשה קנג) חוזר הרמב"ן על אותו עיקרון: "והנה דבר ברור וידוע הוא שבית דין הגדול בטל מא"י... ואפילו ביציאתם משם לטייל מעט ולחזור

בדורות שלנו, החלת דברי החינוך על "גדול" של קהילה אחת תגרום להגדרת ה"גדול" האחר כזקן ממרה

נטל כוחם ורשותם מהם עד שיהיו במקומם... וכל שכן לאחר חורבן כמו שאמרו עוד בפרק ארבע מיתות (נבב), "ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט" בזמן שיהיה כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט".

בניגוד לשיטת הרמב"ם והרמב"ן, בעל ספר החינוך (תצה) הרחיב את דיני "ועשית ככל אשר יורוך" ו"לא תסור" לכל מקום ולכל זמן, בלי תלות בבית הדין הגדול ובוודאי שבלי תלות במקומו בלשכת הגזית: "ובכלל המצווה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצוות השופט, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בימים ההם, יפתח בדורו כשמואל בדורו...". המנחת חינוך הקשה על דבריו: "ומנין לו זה?" והסביר כי דינים אלו מיוחדים ל"בית דין הגדול אשר כבוד השי"ת חופף עליו כל היום ועליהם הבטיחה התורה".

סיכום

אין ספק שלהלכה אין לפסוק כדעת ספר החינוך נגד הרמב"ן והרמב"ם ופשט התורה והסוגיות. יש להעיר שגם לגישת החינוך, שיש דין לא תסור וזקן ממרה בכל זמן, מדובר רק באדם שכלל ישראל מקבל אותו. אולם, בדורות שלנו שעם ישראל נמצא במציאות של גלות בהעדר סנהדרין, ועם ישראל נעשה עדרים עדרים, לכל קהילה יש את ה"גדול" שלה. ממילא, החלת דברי החינוך על "גדול" של קהילה אחת תגרום להגדרת ה"גדול" האחר כזקן ממרה. מעבר לכך שהדבר נוגד את הרעיון הבסיסי של דין זקן ממרה, הרי בכך יוצרו מחלוקות ופירוד ודחיקת רגלי השכינה, כפי שקורה לצערנו היום שכל ציבור מבטל את הגדול של ציבור אחר.

הרב ראי"ם הכהן
Reem.hacoen@gmail.com

מייסודה של **הסתדרות הפועל המזרחי בא"י**. יוצא לאור ע"י **מכון 'צומת'**.

"שבת בשבתו" באינטרנט: zomet.org.il, למנוי באנגלית בדוא"ל נא לפנות ל: dan@zomet.org

עריכה: **מכון 'צומת'** אילון שבות, נוש עציון 90433, טל' 02-9931442, פקס' 02-9931889

www.zomet.org.il zomet@netvision.net.il הוצאת העלון ניתמכת ע"י משרד החינוך והתרבות

הפצה ולמודעות מסחריות: גל אורן BSD

הבונים 11 רמת גן 51462, טל' 03-6133555, פקס' 03-6133699, דוא"ל dotan@go-bsd.co.il, הפצה: מקור ראשון 052-8908518 יוסי

אוצר הגאונים

קהילות חדשות

אחת הפעולות החשובות והמרכזיות של הגאונים, הייתה כתיבת תשובות. בתקופת התלמוד, חיו יהודים רבים בבבל, ומרביתם עסקו בחקלאות. בעקבות הכיבוש המוסלמי, הולאמו קרקעות רבות בבבל שהיו בבעלות היהודים ונסמרו לכובשים המוסלמים. החלה נהירה של יהודים לערים, שם עסקו בשירותים ובמסחר. התפשטות הממלכה המוסלמית על פני מצרים וצפון אפריקה ועד לספרד, יצרה הזדמנויות לפתיחת מרכזים חדשים רחוקים מהמרכז הבבלי. קהילות יהודיות קמו בקירואן (תוניס), פאס, קבאס, תלמסאן, סגלמסה באלג'יר ומרוקו. קהילות צעירות אלו נזקקו להדרכה והכוונה של גאונים בבבל. בשאלות של הלכה למעשה, בביאור מילים ומונחים תלמודיים, בהסבר סוגיות תלמודיות, ושאלות בענייני אמונה ומחשבה. עם השאלות נשלחו ומחשבה. עם מכובדות לישיבות שעזרו להן מבחינה כלכלית.

השו"ת הראשונים

השאלות נשלחו באמצעות סוחרים מבבל, שלרגל מסחרם הגיעו לארצות אירופה ואפריקה ולהיפך. ובדרך השיירות מספרד ואפריקה הצפונית לקירואן ומשם לקהיר. קהיר הייתה תחנה מרכזית בשביל חליפות השו"ת והאגרות בין הישיבות הבבליות וארצות אפריקה וספרד. בקהיר היה יושב פקיד הישיבה, אשר ריכז את השאלות והתרומות והעביר אותן לתעודתן. כאשר חזרו התשובות דרך קהיר, היה פקיד הישיבה מעתיק אותן לפני ששלח אותן לשואלים. תודות לכך נשתמרו בידינו תשובות רבות של הגאונים. לפי תיאורו של רבי נתן הבבלי, היו השאלות מצטברות בישיבה עד לחדש אדר שהיה חודש הכלה, בו נאספו כל בני הישיבה ואז היו בני הישיבה נושאים ונותנים והגאון היה מסכם ומכתיב לסופר את התשובה. לאמיתו של דבר ידוע לנו על קובצי תשובות שנכתבו במהלך כל השנה. התשובות אמנם נקראות על שם הגאון, אבל הוא התייעץ עם תלמידי חכמים נוספים לפני כתיבתן.

תשתית לפירוש הגמרא

מקבלי התשובות ריכזו בידם את התשובות השונות בקונטרסים. התשובות ברובן היו מגוונות ועסקו בנושאים שונים. לצורך זה מיפתחו את התשובות כדי שיוכלו להשתמש בהן בהתאם לצורך, לפסיקת הלכה או להבהרת סוגיה. בעצם, תשובות הגאונים מהוות תשתית לפירוש התלמוד. ואכן רש"י בפירושו השתמש בתשובות הגאונים. לדוגמא: במסכת יבמות קכב, א "ובתשובות הגאונים מצאתי:

כל הנך ריגלי דאמוראי, היינו יום שמת בו אדם גדול, קובעים אותו לכבודו, ומדי שנה בשנה, כשמגיע אותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו, ובאים על קברו משאר העם להושיב ישיבה שם".

אוצר הגאונים

את הרעיון של איסוף תשובות הגאונים ועריכתן לפי סדר המסכתות הגה הרב ד"ר בנימין מנשה לוי (תרל"ט-תש"ד 1879-1944). הרב בנימין מנשה לוי למד בצעירותו אצל הרב רפאל שפירא ולאחר מכן בישיבת טלו. בהשפעתו של הרב שמואל אלכסנדרוב

עסק גם בספרי מחשבת ישראל, הכוזרי, אברבנאל על התורה ומורה נבוכים. פגש בעיר הנופש דובלן שעל חוף הים הבלטי את הרב אברהם יצחק הכהן קוק ונקשר אליו. למד באוניברסיטת ברן שם החל לעסוק באגרת רב שרירא גאון. בשנת תרע"ב עלה לארץ וניהל את רשת בתי הספר 'נצח ישראל'. עבודתו הגדולה היא 'אוצר הגאונים' בה כנס ב-13 כרכים את תורתם של גאוני סורא ופומבדיתא על מסכתות הש"ס.

מפעל זה התחיל בשנת תרפ"ח (1928) ועד לפטירתו בשנת תש"ד (1944) הספיק לערוך על מסכתות ברכות, שבת, עירובין, פסחים, יום טוב (ביצה), חגיגה ומשקין (מועד קטן), מגילה, תענית וראש השנה, יומא וסוכה, יבמות, כתובות, קדושין, גטין, נדרים נזיר וסוטה,

בבא קמא, בבא מציעא. למפעלו זה של הרב לוי כמעט ולא קמו ממשיכים. אמנם בשנת תשכ"ז הוציא הרב טויבש את אוצר הגאונים למסכת סנהדרין ובשנת תשע"ב יצא אוצר הגאונים החדש על מסכת בבא מציעא, אותה לא זכה להשלים הרב לוי, אך עדיין נותרה עבודה רבה, להשלים את המסכתות בהן לא הספיק לטפל, ובהכנת מהדורה חדשה של אוצר הגאונים.

לכבוד חנוכה נביא מאוצר הגאונים על מסכת שבת: בספר הלכות גדולות פסק: "והיכא דבעי אדלוקי נר חנוכה ונר שבת. ברישא מדליק דחנוכה והדר מדליק דשבתא, דאי אדליק דשבתא ברישא איתסר ליה לאדלוקי דחנוכה, משום דקבלה לשבת עליה". הרב"מ לוי מביא את דעת שבלי הלקט החולק על הלכות גדולות על פי תשובות הגאונים הסוברים שאף לאחר הדלקת נר שבת "הדליק המדליק, ושוהה כדי לצלות דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת". כך שהדלקת הנר לכבוד שבת איננה קבלת שבת.

לתגובות:

Yoseph156@gmail.com

רפואה והלכה

בין קודש לחול

אל נא תעקור נטוע

שני קוראים חשובים שלחו תגובות נוקבות לדברים שפרסמתי לפני שבועיים. ידברו הדברים הנפלאים בעד עצמם.

הרב נועם הכהן: ...הוריי נולדו

במרוקו. אבי עלה כנער, אימי כילדה בת 4. את רוב שנותיהם עשו בארץ. אימי יודעת בעל פה את כל שירי ארץ ישראל "היפה", ומחברות נעוריה מעוטרות בשירי חיים חפר, אלתרמן ועוד.

לא גדלתי באווירה של "אלכו לי - שתו לי" ושל קיפוח עדתי. הנושא העדתי לא עלה על שולחננו. למדתי בישיבת בני"ע המקומית ומשם המשכתי לישיבת ההסדר "אור עציון". כיום אני ר"מ בישיבה תיכונית.

בשנים האחרונות התחלתי להיחשף לתורה שלמה וסדורה של רבותיהם של אבי וסבי וגיליתי בכאב עצום את עומק ההתעלמות וחוסר ההיכרות של תורה זו במסגרות בהן למדתי. תורה שלמה, עשרות יצירות תורניות בכל תחומי התורה - פרשנות תלמודית, ספרי הלכה ושו"ת, פרשנות המקרא, מחשבה ותורת הסוד.

תורה מקיפה העוסקת בין היתר בהתמודדות עם המודרנה (פסנתר בבית הכנסת, רכבת בשבת, חברה מעורבת ועוד...), שאלות סביב התנועה הציונית (ה'מרכזניקים' אוהבים להיזכר שיש רבנים כאלו רק בערב יום העצמאות...), שאלות סביב פרשנות המקרא (פשט הסותר את מדרשי חז"ל) ועוד.

עיינן בדף פרשת השבוע בו מדורך המבורך מופיע. מי הם הכותבים? מה זהותם התרבותית? מהם התכנים? האם יש מקום וביטוי למורשת ומורשת אבותיי? (שמבחינתי הם בעצם מורשתך כשם שאני רואה בחסידות או בתורת הראי"ה קוק מורשת).

כיום, מתוך עבודה פנימית והרבה כאב גיליתי לעצמי אט אט כמה רחוק הייתי מהוריי וממשפחתי כל השנים הללו. לא ריחוק פיזי חלילה. אנו משפחה מאד מלוכדת ואוהבת. אבל ריחוק נפשי היה גם היה.

אקציץ. בושה בהחלט הייתה. כשאתה גדל נטול מורשת אבות ובלי להכיר את עומק המקום של התרבות והזהות המשפחתית, אתה מתנכר גם אם אתה לא מתכוון לכך.

אני חושב על החופה של רעייתי ושלי. מה היה מוכר למשפחתי שם? איזו נעימה ערבה לאזנם? כיצד חשו הוריי שם? (אורחים ותו לא). אני שומע את הנעימה החסידית שליוותה את כל האירוע. מה היה שם ממורשת ותיקת קהילות ישראל - העיר פס וחכמיה!! קהילה בת למעלה מ-1000 שנים.

כתבת שהתשובה לדברים היא תשובת מנחם בגין

ז"ל. כולנו אחים, כולנו יהודים. נהרגנו יחד ונחיה יחד. אני מקבל זאת. אך כולנו אחים רק אחרי שכולנו מכירים זה את זה.

אני רוצה להתאחד ולהתחבר, אך חיבור זה לא יבוא מתוך טשטוש הזולת ומחיקת תרבותו ותורתו (שהיא בעצם גם תורתך). חיבור גדול יעשה רק מתוך הופעת הפרטים בשלמותם ומתוך כבוד למקומם...

פרופסור ירון הראל: ...רוב מוסדות החינוך הדתיים-לאומיים לא סופרים את נוסח התפילה הלא-אשכנזי. רעי הטוב, ג'קי לוי, אמר פעם: "אצלנו שמרו על זכויות המיעוטים. גם אם היה אשכנזי אחד בכיתה, היינו מתפללים בנוסח אשכנזי."

בני הצעיר בוגר מכינה נפלאה, אבל גם היא לוקה בתחום הזה. ליוצאי אסיה-אפריקה מאפשרים לפעמים להיות חזנים בנוסחים שלהם בתפילת ליל שבת. כל היתר, כמנהג אבותינו בערבות רוסיה ופולין. זאת, למרות שחלק נכבד מאוד מן הצעירים הינם בני משפחות ממוצא לא אירופאי.

יש מה לעשות. בסניף בני עקיבא במקום מגורי, דאגנו לכך שהתפילה בשבת תתנהל על פי נוסח החזן. לא פעם, החזן בשחרית מנגן בנוסח המרוקאי, הקורא בתורה אשכנזי, ולמוסף עולה חזן ספרדי-ירושלמי.

אף אחד לא מופתע כשחזן מנגן בנוסח אשכנזי אבל קורא את התפילה כולה בקול רם, או כשחזן בנוסח ספרדי-ירושלמי שר "א-ל אדון על כל המעשים" במנגינה האשכנזית. הסולם המוסיקלי המשותף של תפילת מוסף האשכנזית והספרדית-ירושלמית מאפשר לי, כאשר אני שליח ציבור במוסף, לשלב בתפילה הספרדית מנגינות אשכנזיות לעלא ולעלא.

זהו חזון אחרית הימים שלי...

אודה ולא אבוש. כאשכנזי, שגדל במוסדות אשכנזיים לא הייתי מודע לכך, אבל הדרישה לכך שכל מוסדות החינוך יעברו למדיניות של 'נוסח החזן' היא מוצדקת, נכונה, וראויה מאין כמותה.

היא נכונה כיוון שהיא תיצור סובלנות והערכה אצל תלמידינו כלפי גישה או מסורת שונה מהם. והיא נכונה כיוון שבחור שיידרש למחוק את מסורת תפילת אבותיו, יגדל להיות יתום תרבותית. מוסד חינוכי המטפח ומעצב את עולמו הפנימי של בחור לא יכול לדרוש ממנו לכבוש ולהסתיר את נוסח אבותיו.

לתגובות, הערות והארות:
benkodesh@gmail.com

קצר ולשולחן

בין השורות

תשועה למלכים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה: **פצני והצילני מיד בני נכר, אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר**. המונח "נסיכים" כמעט ולא מופיע בתנ"ך, אז אולי הכוונה למזמור: **"על-עמך יערימו... כל נסיכמו"**.

נדמה ששני הפסוקים החותמים את התפילה מהללים את המלך הגוי, אך הפסוקים במלואם מהללים דווקא את ה': "אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר... כה אמר ה' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה". "מלכותך מלכות כל עולמים".

(ע"פ אבי מורי, הרב אורי דסברג)

יחסי יוסף-פרעה (בפרשתנו) ויעקב-פרעה (בפרשה הבאה) מהווים דוגמא-לדורות ליחסים המורכבים בינינו ובין מלכי הגויים. יחס זה אף בא לידי ביטוי בתפילה שחברה לשלום המלכות: "הנותן תשועה למלכים, ממשלה לנסיכים. מלכותו מלכות כל עולמים. הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה. הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה...".

אולם נראה שיש כוונה נסתרת בתפילה, הפוכה מהגלויה. כל הפסוקים בתפילה הינם חצאי פסוקים, שמשבחים את המלכות. אולם החצי שלא מצוטט רומז, שאסור לסמוך על מלכות הגויים, אלא רק על מלכות ה'.

אדגיש את האזהרות שאינן מצוטטות בתפילה: "הנותן

החידה השבועית

יואב שלוסברג, מנכ"ל החידון והחוויה

ופרים, אתונות ועיירים – "וַיִּתֵּן
בְּיַד עֲבָדָיו עֵדֶר לְבָדוֹ" (לב, טז)
מגדל – וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶהְלֵה
מִהָלָאָה לְמַגְדֵּל עֵדֶר (לה, כא)
3. חֲנָן – מֶלֶךְ שִׁבָּא אַחֲרֵי הַבַּעַל – "וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בְּעַל חֲנָן
בֶּן עֲכָבוֹר" – (לו, לח)
מילת הודיה של יעקב על בניו – "הַיְלָדִים אֲשֶׁר חֲנָן אֶלְקִים
אֶת עֲבָדָךְ" (לג, ה)

**חוגגים בר מצווה/בת מצווה ומחפשים חידון
ייחודי וחוויתי? צרו קשר עם: "החידון והחוויה"**

לתגובות: info@hidonim.com

פרשת מקץ

**הכוללניק הזה הוא המקור
לשני פירושים על הרמב"ם.
מיהו הכוללניק ומה הם הפירושים?**

תשובה לפרשת וישלח:

המילים הן:

1. **עירם** – מקומם: "וַיָּבֵא חֲמוֹר וּשְׁכָם בְּנוֹ אֶל שַׁעַר עִירָם"
(לד, כ)
אחד מהאלופים: "אלוף מגדיאל אלוף עירם" (לו, מג)
2. **עדר**: עזים ותישים, רחלים ואילים, גמלים, פרות

נקודת מבט

הפוערים לאילי הזמר

התייונות ארורה

'התייונות', 'הלניס', 'תרבות יון' – משמעויות רבות הלכישו על מושגים אלו, והכלילום במישרין או בעקיפין בגזירת חכמי המשנה בסוף מסכת סוטה: "בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס [=כלי נגינה]. בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות **ושלא ילמד אדם את בנו יונית**". בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר". המתבונן בחיך כי הגזירות הללו קשורות לאבלות ולמיעוט שמחה בשל חורבן המקדש והגלות בעקבותיו (פולמוסי אספסיינוס וטיטוס, פולמוס אחרון = מרד בר-כוכבא). פרט לגזירה אחת המזדקרת בשנותיה, גזירת "שלא ילמד אדם את בנו יונית" (והרי הגזירות הללו נגזרו בכלל בתקופה הרומאית). בגמרא שם (סוטה מט, ב) הוסיפו קללת ארור נוספת הקשורה אף היא ליוונית: "אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית".

איסורים אלו, על יוונית (שפה?) וחכמת יוונית, אינם קשורים במישרין לחורבן הבית. הם מייצגים את **תרבות יון שאופיינה בכל הדורות כמנוגדת לתרבות ישראל**, כמסוכנת וכטעונת הרחקה. חכמינו, באיסורים אלו, הציבו מחסומים תרבותיים ובמלי האטה כנגד הימשכות והיגרות אל חיקה של תרבות יון, בידועם את פיתוייה ובעיקר את תוצאות פיתוייה. לפי זרכנו למדנו כי חורבן הבית נעוץ, בין השאר, בהיגרות תרבותית אחר אומות העולם.

מהי תרבות יוון?

חכמי ישראל לדורותיהם תלו 'דגל שחור' על מגמות ותחומים תרבותיים שונים והדביקו עליהם את התיות 'חכמה יוונית'. דומה כי הראשונה להרחקה היתה **הפילוסופיה היוונית, בעיקר זו הכפרנית**, האפיקורס האולטימטיבי של ימי המשנה הוא אלישע בן אבויה שכונה 'אחר', בפי התנאים; "אמרנו עליו על אחר, בשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה **ספרי מינין נושרין מחיקו**" (חגיגה טו, ב), והוסיפו שם הערה אישית-תרבותית מפתיעה: "**זמר יווני לא פסק מפומיה** (=מפיו)". מה ל'זמר יווני' ול'ספרי מינין'? מה לשיירי בידור, או אפילו נשמה, ולאמונות ודעות? חז"ל כפסיכולוגיים הצביעו על הקשר: "יודעין היו ישראל על עבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא" (סנהדרין סג, ב). לעתים (רבות?) **אמונות ודעות מושפעים מתאוות היצר**. כנראה שגם 'הזמר היווני', שלא מש מפי אלישע-'אחר', שיחק תפקיד 'תרבות' באפיקורסות שלו. פילוסופיה הגותית מושפעת מפילוסופיית חיים...

התנית 'חכמת יוונית' הטבעה ע"י חכמי הדורות גם על **האמנות** (פיסול, אמנות בשירות הכנסייה או המיתולוגיה,

הערה עד כדי סגיידה, כריעת ברך והתמסרות נשמעת באזני טירוף אילי

בשירות אי הצניעות). כמו כן, **עולם השירה הקלילה**, במיוחד שיש בה רמזים, שפת נסתר וכפל לשון, זכתה לתיות זו. (רש"י מנחות סד, ב): "חכמת יוונית – רמיות". ובפירוש המשניות לרמב"ם סוף סוטה: "חכמת יוונית... הרמזים שבדיבור, דברים שאינם כפשוטם אלא יש להן ענין נסתר... והיה אצל היונים דברים מעין אלה מיוחדים אצל אומה זו שמשוחחים בהם מה שרוצים כעין רמזים (וחידות)". תרבות לשונית זו אינה מצויה במחוזותינו וכבר העיר הרמב"ם שם: "ודבר זה אין לי ספק שנשתקע ולא נשאר ממנו בעולם היום לא מעט ולא הרבה". אולי 'זמר יווני', אשר 'אחר' שקע בו ולא מש מפיו, הוא צחצוחי לשון דו-משמעי? רמיות ליצרים אפלים העטופים במילים תמימות?

גם **הספורט כתרבות גוף** (בניגוד לבריאות הגוף) כונה במורשתנו 'תרבות יון'. חצי בקורת הטוחו כלפי מופעי ספורט תחרותיים, מלהיבי המון פאסיבי אך צרחני. הלפיד האולימפי מייצג תרבות זה, וועדן מרכזו באתונה.

אלילות

אישית אינני מתעניין בתחרויות ספורט ובמופעי זמר, ואפילו לא בשידורי כוכב 'גולד' או 'הבא'. ואעפ"כ, למרות היותי 'מבחוץ', אני נוטל לעצמי את זכות הבעת עמדה כלפי האלילות הבל-תאומן הנרקמת ביירות אלו. מילא התלהבות של הזדהות תוך-כדי המופע – המתבטאת בנפנופי ידים בעוז וצרחות בוקעות-שמים – אפשר עוד להכיל (ויש אומרים: גם להבין), אבל הערצה עד כדי סגיידה וכריעת ברך, התמכרות, התמסרות ואף גרוע מכך – זה נשמע באזני טירוף אילי. משהו פרוע, מעין המתואר בתורה בקשר למחולות ופרכוסים סביב עגל הזהב: "וירא משה את העם כי **פרוע הוא... לשמצה** (שמות לב, ב).

מה שמתרחש כיום, גם במחוזותינו, מעלה אסוציאציות של **אלילות 'בעל פעור'** – "שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי, וזו היא עבודתו" (רש"י במדבר כה, ג). **מפעור-פרוע** זה קצרה הדרך לחטא ההיצמדות נטולת הבושה לבנות מדין, שהרי אלילות ומין פרוע מהלכים יחדו. **'ו'תרבות' יון תוכיח! והמיתולוגיה היוונית תוכיח!** שהרי כולה אלילים מאונשים (=בצלם אנוש) כביכול, והמין חוגג...

"**ארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית**" – ציטטנו לעיל; קללה זו מופנית למבוגרים ולמוסדות החינוך ("שילמד לבנו"). עליהם רובצת האחריות!

(נכתב במוצ"ש וישב)

- מנורת 3W LED חדישה • מפיקה אור עוצמתי לשנים רבות
- צריכת חשמל אפסית • מתקפל ונייד (כ- 500 גרם)
- חזק וגמיש - גוף המנורה ממתכת
- בטיחותי - ללא חלקי זכוכית • המנורה ניתנת לתליה על הקיר
- מתאים למתח החשמל בכל העולם

חדש!
אורלי
מנורה לשבת

רק **92X3 ש"ח**
סה"כ כולל ש"ח כולל דמי משלוח

להזמנות חייגו למכון צומת: 02-993-2111 לרכישה דרך האתר: www.zomet.org.il